

HUBERT ŁYSY
Wydział Teologiczny UO
Instytut Nauk Teologicznych UO
ORCID: 0000-0001-9970-796X

**„Kantor Chrystusa eucharystycznego” –
św. Tomasz z Akwinu w przepowiadaniu do dzieci z okazji
uroczystości Pierwszej Komunii Świętej**

**“Cantor of Eucharistic Christ” – St. Thomas Aquinas
in the Preaching for Children
on the Day of the First Holy Communion**

Abstract

John Paul II in the encyclical *Ecclesia de Eucharistia* mentions St. Thomas Aquinas as an excellent theologian and at the same time zealous *cantor of Christ in the Eucharist*. This term “cantor” poetically and figuratively reflects the entire Eucharistic devotion of Thomas Aquinas. His Eucharistic devotion consists of: the testimony of the Eucharistic life contained in the *Summa Theologiae; Treatise on the Eucharist*, the words of Eucharistic songs and prayers related to the Eucharist. For many years the parish of Saint Joseph the Worker in Opole-Wrzoski has carried out a project in which the traditional First Holy Communion celebration is proposed in a new form. The theme of the celebration is primarily determined by the history of the Eucharist. Saint Thomas Aquinas occupies an important place in this history. In the Church in Poland, the following slogan was proposed for the pastoral year 2019/2020: *The Great Mystery of Faith*. Saint Thomas fits very well in getting to know this mystery as *the cantor of Eucharistic Christ*. This dissertation first presents the above-mentioned components of Saint Thomas Aquinas’ Eucharistic piety and thus constitutes the theoretical part of the discussion. It is followed by the practical part in which the theoretical considerations are “transferred” to the First Communion celebration, which is one great

proclamation of Jesus Christ. The art of effective First Communion proclamation is based on a pictorial, simple, and understandable message of what has been conveyed in theological and poetic language. The richness of the theological thought of Saint Thomas describing the Eucharist, could become an inspiration for many First Communion celebrations. In this article, on the example of one celebration, the attempt has been made to convey all this richness, with an emphasis on the words of a song by Saint Thomas “Sight, touch, taste are all deceived in their judgment of you, but hearing suffices firmly to believe”.

Keywords: St. Thomas Aquinas, Cantor of Eucharistic Christ, Treatise on the Eucharist, Eucharistic Hymns, Preaching for the First Communion.

Abstrakt

Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* wspomina św. Tomasza z Akwinu jako doskonałego teologa i zarazem gorliwego „kantora Chrystusa eucharystycznego”. Określenie „kantora” poetycko, przenośnie oddaje całą pobożność eucharystyczną Tomasza z Akwinu. Na tę jego pobożność eucharystyczną składają się: świadectwo życia eucharystycznego, *Traktat o Eucharystii* zawarty w *Sumie teologicznej*, słowa pieśni eucharystycznych i modlitwy związane z Eucharystią. Od wielu lat w parafii św. Józefa Robotnika w Opolu-Wrzoskach realizuje się projekt, w którym tradycyjna uroczystość Pierwszej Komunii Świętej jest proponowana w nowej formie. Tematykę uroczystości przede wszystkim wyznacza historia Eucharystii. W tej historii ważne miejsce zajmuje św. Tomasz z Akwinu. W Kościele w Polsce na rok duszpasterski 2019/2020 zaproponowano hasło: „Wielka Tajemnica Wiary”. Św. Tomasz bardzo dobrze wpisuje się w poznawanie tej tajemnicy jako „kantora Chrystusa eucharystycznego”. Niniejszy artykuł najpierw prezentuje wyżej wymienione składowe pobożności eucharystycznej św. Tomasza z Akwinu – jest to część teoretyczna rozważań. Po niej następuje część praktyczna, w której dokonuje się „przeniesienie” teoretycznych rozważań do uroczystości pierwszokomunijnej, która jest jednym wielkim przepowiadaniem. Cała sztuka skutecznego przepowiadania z okazji Pierwszej Komunii Świętej polega na obrazowym, prostym, zrozumiałym przekazie tego, co zostało przekazane w języku teologicznym i poetyckim. Bogactwo zaprezentowanej myśli teologicznej odnośnie do Eucharystii, której dostarcza osoba św. Tomasza, mogłoby stać się inspiracją dla wielu uroczystości pierwszokomunijnych. W tym artykule próbuje się w jednej uroczystości oddać całe to bogactwo, z akcentem na słowa pieśni autorstwa św. Tomasza: „Mylą się, o Boże, w Tobie wzrok i smak, kto się im poddaje, temu wiary brak”.

Słowa kluczowe: św. Tomasz Akwinu, kantor Chrystusa eucharystycznego, *Traktat o Eucharystii*, hymny eucharystyczne, przepowiadanie pierwszokomunijne.

Jan Paweł II w zakończeniu encykliki *Ecclesia de Eucharistia* napisał: „Wejdźmy, umiłowani Bracia i Siostry, do szkoły świętych, wielkich mistrzów prawdziwej pobożności eucharystycznej. W ich świadectwie teologia Eucharystii nabiera całego blasku przeżycia, «zaraża» nas i niejako «rozgrzewa»”¹. Papież na pierwszym miejscu wymienia Najświętszą Dziewicę Maryję, w której tajemnica Eucharystii jawi się jako tajemnica światła. Spośród świętych jest wspomniany tylko św. Tomasz z Akwinu jako doskonały teolog i zarazem gorliwy „kantor Chrystusa eucharystycznego”². Określenie „kantor” poetycko i metaforycznie oddaje całą pobożność eucharystyczną Tomasza z Akwinu. Można by ją zacieśnić do napisanych przez niego tekstów słynnych pieśni eucharystycznych, ale wydaje się, że papież w tym określeniu zawiera wszystko, co się składa na tę jego pobożność, a więc: świadectwo życia eucharystycznego, *Traktat o Eucharystii*, zawarty w *Sumie teologicznej*, słowa pieśni eucharystycznych i modlitwy związane z Eucharystią. I to wszystko zostało uwzględnione w realizowanym od lat projekcie, w którym tradycyjna uroczystość Pierwszej Komunii Świętej jest proponowana w nowej formie³. W Kościele w Polsce, w cyklu zatytułowanym: *Eucharystia daje życie*, na rok duszpasterski 2019/2020 zaproponowano hasło: „Wielka tajemnica wiary”⁴, zaś na rok 2020/2021: „Zgromadzeni na świętej wieczerzy”⁵. Św. Tomasz bardzo dobrze wpisuje się w poznawanie wielkiej tajemnicy wiary jako „kantor Chrystusa eucharystycznego”. Jednak w czasie uroczystości pierwszokomunijnej trzeba tak przepowiadać wielką tajemnicę wiary, aby była zrozumiana przez dzieci. Przepowiadanie do dzieci to nie jest zminiaturyzowane przepowiadanie do dorosłych⁶. Trzeba umiejętnie „zejść” z treściami do mentalności, poziomu wiary dziecka. Trzeba wziąć pod uwagę rozwój psychiczny i religijny dzieci. Dlatego ten artykuł po prezentacji wyżej wymienionych składowych pobożności eucharystycznej św. Tomasza z Akwinu

¹ Jan Paweł II. 2003. *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, nr 62.

² „Uczyńmy naszymi uczucia św. Tomasza z Akwinu, doskonałego teologa i zarazem gorliwego kantora Chrystusa eucharystycznego; pozwólmy, aby i nasza dusza otworzyła się w nadziei na kontemplację celu, do którego tęskni serce spragnione radości i pokoju”. Jan Paweł II. 2003. *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, nr 62.

³ Zob. Hubert Łysy. 2018. *Tradycyjna uroczystość Pierwszej Komunii Świętej w nowej formie. Teoria i praktyka*. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża.

⁴ Zob. *Wielka tajemnica wiary*. 2019. Zeszyt teologiczno-pastoralny. [Katowice]: Instytut Gość Media.

⁵ Zob. *Zgromadzeni na świętej wieczerzy*. 2020. Zeszyt teologiczno-pastoralny. [Katowice]: Instytut Gość Media.

⁶ Ignacy Kosmana. 2010. „Jak mówić dzieciom o Bogu w kościele i w domu”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 19: 84.

przejdzie w próbę przeniesienia ich do świata dziecka, aby cel przepowiadania do dzieci, czyli doprowadzenie do wiary dojrzałej, został zrealizowany⁷. Z prostego przekazu wielkich tajemnic skorzystają również dorośli uczestnicy uroczystości.

Opracowanie w pierwszej części będzie teoretyczne i będzie miało na celu pokazanie, do jakich źródeł musi sięgać przygotowujący uroczystość pierwszokomunijną, która jest jednym wielkim przepowiadaniem. Duszpasterz odpowiedzialnie przygotowujący Eucharystię, homilię, kazanie, nabożeństwo musi sięgać do tego, co wypracowała teologia szeroko pojęta. Cała sztuka skutecznego przepowiadania polega na obrazowym, prostym, zrozumiałym „przeniesieniu” tych treści do życia słuchaczy⁸. Owoc takich działań nie ma znamion języka naukowego, bo nie może mieć, ale to nie znaczy, że nie ubogaca przekazu pastoralnego. Teologia pastoralna oderwana od życia, a do niej należy homiletyka, to teologia skazana na zawieszenie w próżni. Benedykt XVI w czasie katechezy podczas audiencji generalnej 2 czerwca 2010 r. zauważył, że sam Tomasz „poświęcał się nie tylko pracy badawczej i nauczaniu, ale także głosił kazania ludowi. Prosi ludzie słuchali go chętnie. Powiedziałbym, że to naprawdę wielka łaska, kiedy teolog umie mówić do wiernych z żarem i prostotą. Z drugiej strony posługa głoszenia zapewnia uczonym teologom zdrowy duszpasterski realizm i dostarcza żywotnych bodźców ich naukowym poszukiwaniom”⁹.

W tym artykule, w porządku logicznym, najpierw trzeba krótko zaprezentować biografię św. Tomasza przez pryzmat pobożności eucharystycznej, a następnie jego *Traktat o Eucharystii* oraz słowa hymnów i modlitw związanych z Eucharystią. To wszystko w drugiej części, praktycznej, zostanie zastosowane w uroczystości pierwszokomunijnej.

1. „Eucharystyczna biografia” św. Tomasza

Wiele już napisano na temat życia św. Tomasza na podstawie różnych źródeł. Spośród nich na szczególną uwagę zasługują trzy żywoty świętego, pochodzące z czasu kanonizacji (1323 r.) autorstwa: Piotra Calo, Wilhelma z Tocco i Bernarda Gwidona. Wiele w tych żywotach zawartych jest treści o charakterze legendarnym.

⁷ Edward Staniek. 1997. *Z kaznodziejskiego warsztatu*. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, 99.

⁸ Franciszek. 2014. *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*. Kraków: Wydawnictwo M, nr 156–158.

⁹ Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (I)”. *L'Osservatore Romano* 8–9: 50.

Jednak, jak słusznie zauważa Jacek Salij, legendy te „są bardzo głęboko zakorzenione w rzeczywistych wydarzeniach z życia św. Tomasza”¹⁰.

Podczas wspomnianej wyżej audiencji generalnej (2 czerwca 2010 r.) o życiu św. Tomasza mówił w katechezie papież Benedykt XVI. Ten prosty, katechetyczny przekaz biografii świętego i przekaz legendarny Piotra Calo, tak głęboko związany z jego życiem, stanowią korzystną pomoc dla duszpasterza, dlatego te dwa źródła będą u podstaw prezentowanej biografii św. Tomasza.

Św. Tomasz urodził się w 1224 lub 1225 r. na zamku w miejscowości Roccasecca, w pobliżu Aquino, Nieopodal znajdowało się słynne opactwo Monte Casino. Tam posłali go rodzice, aby otrzymał podstawowe wykształcenie. Następnie przeniósł się do Neapolu, gdzie na tamtejszym uniwersytecie zapoznał się z myślą greckiego filozofa Arystotelesa. Tu zrodziło się jego powołanie dominikańskie. Gdy przywdział dominikański habit, rodzina wyraziła swój sprzeciw wobec tego wyboru i musiał opuścić klasztor. Piotr Calo dość szczegółowo i barwnie opisuje porwanie Tomasza przez jego braci, którzy służyli w wojsku cesarza Fryderyka. Według Piotra Calo po porwaniu trzymano go w zamknięciu w rodzinnym zamku przez dwa lata i na różne podstępne sposoby próbowano go odwieźć od powołania dominikańskiego. Ostatecznie, jako pełnoletni, wraca na drogę, która była odpowiedzią na Boże powołanie¹¹. Udał się do Paryża i tam studiował teologię pod kierunkiem św. Alberta Wielkiego. Benedykt XVI w swojej katechezie na temat Akwinaty stwierdził: „Między Albertem a Tomaszem nawiązała się prawdziwa i głęboka przyjaźń, a nauczyli się wzajemnie szanować i troszczyć o siebie do tego stopnia, że Albert chciał, by jego uczeń udał się z nim również do Kolonii, gdzie posłali go przełożeni zakonu, by założył studia teologiczne”. Tutaj zapoznał się z wszystkimi dziełami Arystotelesa i jego arabskimi komentarzami. Jest to ważne, ponieważ potem sam, jako uczeń Alberta Wielkiego, dokonał „rzeczy o zasadniczym znaczeniu dla historii filozofii i teologii (...) – dla historii kultury: przestudiował dogłębnie Arystotelesa i jego komentatorów oraz postarał się o nowe przekłady łacińskie oryginalnych tekstów greckich”¹². W czasie studiów, przykładając się do nauki, modlitwy, był dziwnie małomówny, dlatego nazywano go „niemym wołem”. Mistrz Albert miał o nim w duchu proroczym powiedzieć: „Nazywamy go niemym wołem, ale on jeszcze przez swoją naukę tak zaryczy, że usłyszysz go cały świat”¹³. I „zaryczał” – wyklądał w Paryżu w dominikań-

¹⁰ Jacek Salij. 2015. Legendy o św. Tomaszu (28.04.2020). <https://swieccy.dominikanie.pl/2015/01/28/legendy-o-sw-tomaszu-z-akwinu/>.

¹¹ Jacek Salij. 2015. Legendy o św. Tomaszu.

¹² Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (I)”, 49.

¹³ Jacek Salij. 2015. Legendy o św. Tomaszu.

skiej katedrze teologii, rozpoczął fenomenalną twórczość pisarską, którą uprawiał aż do śmierci. W latach 1265–1268 prawdopodobnie prowadził *Studium*, czyli zakonny dom studiów, i tu zaczął pisać swoje dzieło życia: *Summa Theologiae*. Następnie znowu z wielkim powodzeniem wykładał w Paryżu. Papież Benedykt w swojej katechezie ostatnie miesiące ziemskiego życia Tomasza określił jako spowite szczególną, tajemniczą atmosferą. I w tym miejscu dotykamy tego, co jest przedmiotem naszego szczególnego zainteresowania, a mianowicie eucharystycznej pobożności św. Tomasza. W trakcie odprawiania Mszy św. miał nadprzyrodzone objawienie, dzięki któremu zrozumiał, że wszystko, co do tej pory napisał, to tylko „sterta słomy”. Benedykt XVI skomentował to wydarzenie jako znak osobistej pokory Tomasza, ale także jako wskazówka dla nas, że „wszystko, co jesteśmy w stanie pomyśleć i powiedzieć na temat wiary, choćby było najwznioślejsze i najszlachetniejsze, jest niczym wobec wielkości i piękna Boga, które zostaną nam w pełni objawione w raju”¹⁴. Piotr Calo tak opisał epilog tego wydarzenia: „Synu [sekretarz św. Tomasza], powiem ci w tajemnicy, ale nie waz się o tym mówić nikomu, dopóki będę żył. Zbliży się kres mego pisania. Bo takie rzeczy widziałem, że wszystko, co napisałem i czego uczyłem, wydaje mi się marne. Toteż ufam Bogu, że nie tylko kończy się moje nauczanie, ale niedługo nastąpi też kres mego życia”¹⁵. Ten kres nastąpił kilka miesięcy później – podczas podróży do Lyonu, gdzie udawał się na sobór ekumeniczny, zwołany przez papieża Grzegorza X. Zmarł w opactwie cystersów w Fossanova, wcześniej przyjmując Wiatyk. Przed jego przyjęciem miał zawołać z płaczem: „Przyjmuję Ciebie, o ceno odkupienia mojej duszy, pokarmie w mojej pielgrzymce. Z miłości do Ciebie studiowałem, czuwałem i trzymałem się. Jeżeli napisałem albo nauczałem coś o tym sakramencie mniej dokładnie, to zostawiam wszystko do poprawienia przez święty Kościół rzymski, w którego posłuszeństwie umieram”¹⁶. Wilhelm di Tocco napisał o św. Tomaszu następująco: „Był przede wszystkim oddany świętemu sakramentowi ołtarza”. I dodał: „Jak było mu dane napisać o tym z wielką głębią, tak otrzymał łaskę celebrowania jej z wielką pobożnością. Często podczas Mszy św. był owładnięty takim uczuciem i pobożnością, że wszystko wylewał we łzach. Święte tajemnice tak wielkiego Sakramentu pochłaniały Go i ożywiały swoimi darami”¹⁷. Piotr Calo w żywocie o tym świętym również pisze o łzach. Pisze także o codziennym odprawianiu Mszy św. i wysłuchiwaniu drugiej Mszy, do której często służył. Brat

¹⁴ Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (I)”, 50.

¹⁵ Jacek Salij. 2015. Legendy o św. Tomaszu.

¹⁶ Są to słowa Guglielmo di Tocco, postulatora procesu beatyfikacyjnego Tomasza i autora pierwszej biografii świętego opublikowanej w 1323 r. Cyt. za: Inos Biffi. 2011. *Historia Eucharystii*. Tłum. Wiesława Dzieża. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 41.

¹⁷ Biffi. 2011. *Historia Eucharystii*, 41.

Jakub z Caserty, świętobliwy zakrystianin, widział wielokrotnie Tomasza wychodzącego w nocy ze swojej pracowni do kościoła, a kiedy dzwoniło na jutrznię, szybko wracał, tak żeby go nikt nie zauważył¹⁸. Benedykt XVI w katechezie stwierdził, że „św. Tomasz szczególną uwagę poświęca tajemnicy Eucharystii, którą otaczał tak wielkim nabożeństwem, że, jak piszą jego dawni biografowie, miał zwyczaj przystawiać głowę do tabernakulum, tak jakby chciał usłyszeć bicie Bożego i ludzkiego Serca Jezusa”¹⁹.

Eucharystyczna pobożność św. Tomasza, która z pewnością była obecna w całym jego życiu, znalazła swoje odzwierciedlenie w jego *Traktacie o Eucharystii* i pozostawionych słowach modlitw i pieśni eucharystycznych, ale ze względu na ich ważkość, dla naszych rozważań wymagają one osobnego omówienia²⁰.

2. *Traktat o Eucharystii*

Benedykt XVI zauważył, że w Katechizmie Kościoła Katolickiego św. Tomasz jest cytowany aż 61 razy i po św. Augustynie jest najczęściej cytowanym pisarzem kościelnym²¹. Odnośnie do Eucharystii jest cytowany dwukrotnie. Ta cytacja będzie stanowić klucz do prezentacji *Traktatu o Eucharystii*.

Traktat o Eucharystii św. Tomasza z Akwinu obejmuje 12 kwestii (73–84) z trzeciej części *Summary teologii*. W Katechizmie Kościoła Katolickiego²² po stwierdzeniach, że sposób obecności Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi jest wyjątkowy i że stawia to Eucharystię ponad wszystkimi sakramentami, cytowany jest św. Tomasz, który uważa, że czyni to z Eucharystii „jakby doskonałość życia duchowego i cel, do którego zmierzają wszystkie sakramenty”. Dzieci, które mają po raz pierwszy wziąć pełny udział w Eucharystii, uczestniczą w pełni w tej jakby doskonałości życia duchowego i osiągają cel tych sakramentów, które

¹⁸ Jacek Salij. 2015. Legendy o św. Tomaszu.

¹⁹ Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (III)”, 54.

²⁰ „Zapewne życie Tomasza mówi dużo o jego świętości i wielkości. Ale biografia to tylko namiastka. Aby rzeczywiście zrozumieć świętość Mistrza z Akwinu, trzeba otworzyć jego książki, teksty człowieka, który tak bardzo chciał zrozumieć swoją wiarę, aby móc się nią dzielić z wierzącymi i niewierzącymi, niezależnie czy za swego życia, czy po śmierci. Upodobał sobie przestrzeń prawd wiecznych i to pewnie dlatego jego pisma wciąż są żywe i zaskakujące – a on stał się Doktorem Powszechnym, jego zaś filozofia, filozofią wieczystą. Aby zaś zrozumieć jego świętość, trzeba być przede wszystkim teologiem – kimś, kto ma odwagę pójść za Mistrzem z Akwinu w przestrzeń prawd wiecznych”. Janusz Pyda. Życie brata Tomasza (29.04.2020). <https://www.it.dominikanie.pl/tomasz-z-akwinu/zyciorys/>.

²¹ Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (I)”, 48.

²² *Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2009². Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, nr 1374.

przyjęły, a więc sakramentu chrztu i pokuty²³. Będzie to jednak taki udział, gdy dzieci świadomie wierzą w obecność Pana Jezusa pod postaciami chleba i wina. W historii Pierwszej Komunii Świętej dzieci spotyka się określenie „wiek rozeznania”²⁴. Ten wiek wyznacza zdolność rozróżnienia chleba eucharystycznego od chleba zwykłego, wina eucharystycznego od wina zwykłego. Świadomość wynikająca z wiary to wyznacznik „wieku rozeznania”, który pozwala na przyjęcie Jezusa pod postacią chleba. O tym pisze św. Tomasz w *Traktacie o Eucharystii* w następujących słowach: „Zmysły nie mogą stwierdzić obecności prawdziwego Ciała i Krwi Chrystusa w sakramencie Eucharystii. O tej obecności mówi nam jedynie wiara w oparciu o Boże świadectwo. Nawiązując do słów Pana: «To jest Ciało moje, które za was będzie wydane», Cyryl mówi: «Nie wątp w prawdziwość słów Zbawiciela, ale raczej przyjmij je z wiarą. On nie kłamie, wszak sam jest Prawdą»”. Te słowa *Traktatu* zostały zacytowane w numerze 1381. Katechizmu Kościoła Katolickiego²⁵ – za papieżem Pawłem VI, który cytował je w encyklice *Mysterium fidei* (18)²⁶.

Tematyka zmysłów i wiary obecna jest również w następujących słowach wykładu św. Tomasza: „Faktem zmysłowo postrzegalnym jest to, że po konsekracji zostają zachowane wszystkie akcydensy chleba i wina. Dzieje się to za zrządzeniem Opatrzności Bożej i ma swoje uzasadnienie. Po pierwsze, spożywanie ludzkiego ciała i picie krwi jest czymś przez ludzi nie praktykowanym, wręcz potwornym. Przeto dano nam do spożywania Ciało i Krew Chrystusa pod postaciami tych rzeczy, które najczęściej służą ludziom za pokarm, mianowicie pod postaciami chleba i wina. Po drugie, chodzi o to, by sakramentu nie narazić na drwiny niewierzących, które wywołałoby spożywanie Pana pod Jego własną postacią. Po trzecie, to że Ciało i Krew Pana naszego spożywamy w sposób niedostrzegany, ma nam przysporzyć zasług płynących z wiary”²⁷. Tak więc zmysły wyraźnie mówią o chlebie

²³ „(...) chrzest – to brama sakramentów, podstawa i zapoczątkowanie życia duchowego w człowieku. Eucharystia zaś – jak wiemy – jest celem, ku któremu zmierzają wszystkie sakramenty, przez to, że nas uświęcają, przygotowują do przyjmowania lub konsekrowania Eucharystii. Chrzest warunkuje bezwzględnie rozpoczęcie życia duchowego, Eucharystia zaś – jego rozkwit” (III, 73, 3). Tomasz z Akwinu. 1974. *Suma teologiczna*. T. 28. Tłum. Stanisław Piotrowicz. Londyn: Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, 14.

²⁴ Łysy. 2018. *Tradycyjna uroczystość*, 15–17.

²⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2009², nr 332.

²⁶ Tekst w *Sumie*: „Wykład: Zmysły nie mogą stwierdzić obecności prawdziwego Ciała i Krwi Chrystusa w sakramencie Eucharystii. O tej obecności mówi nam jedynie wiara w oparciu o Boże świadectwo. Nawiązując do słów Pana: «To jest Ciało moje, które za was będzie wydane», Cyryl mówi: «Nie wątp w prawdziwość słów Zbawiciela, ale raczej przyjmij je z wiarą. On nie kłamie, wszak sam jest Prawdą»”. Tomasz z Akwinu. *Suma* (III, 75, 1), 31.

²⁷ Tomasz z Akwinu. *Suma* (III, 75, 5), 51.

i winie; przy ich pomocy nie dostrzegamy Ciała i Krwi, ale dzięki temu mamy do czynienia z wiarą, która zostanie wynagrodzona.

Św. Tomasz na temat realnej obecności Chrystusa w Eucharystii wypowiada się z właściwą sobie jasnością. Artur Andrzejuk²⁸, rozważając chrystocentryczny charakter Eucharystii w teologii św. Tomasza, stwierdza, że Akwinata „starannie rozważa istotę Eucharystii, jej materię i formę, sposób obecności Chrystusa w tym sakramencie, dyskutowaną niegdyś sprawę substancji i przypadłości Eucharystycznego Chleba i Wina przed i po konsekracji, samą konsekrację, rolę kapłana i rytę sprawowania tego sakramentu”. I dodaje: „Rozważania te – prowadzone z właściwą scholastyce ścisłością i jednoznacznością – stały się potem podstawą dogmatycznych orzeczeń Magisterium Kościoła, np. na Soborze Trydenckim”²⁹.

Dwa fragmenty *Traktatu o Eucharystii* wybrane w kluczu katechizmowym, z dołączonym trzecim, pozwalają na przejście do słów hymnów eucharystycznych i modlitw, które ze względu na to, że nie mają charakteru *stricte* naukowego, wydają się być ważnym, jeśli nie najważniejszym źródłem przepowiadania do dzieci. Słowa pieśni *Zbliżam się w pokorze* są zacytowane w Katechizmie³⁰.

3. Słowa hymnów eucharystycznych i modlitw

Słowa hymnów i modlitw autorstwa św. Tomasza z Akwinu, jako podstawowe źródło przepowiadania do dzieci, wymagają nieco szerszego omówienia.

3.1. Hymny eucharystyczne

Dość szczegółowe naukowe omówienie tego zagadnienia spotyka się w artykule ks. Jacka Bramorskiego³¹ zatytułowanym *Muzyka w kontekście myśli teologicznej*

²⁸ Artur Andrzejuk – filozof, profesor Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie oraz Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, gdzie pełni funkcję kierownika Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej.

²⁹ Artur Andrzejuk. Brw. Chrystocentryczny charakter Eucharystii w teologii św. Tomasza z Akwinu, 4. http://katedra.uksw.edu.pl/publikacje/artur_andrzejuk/chrystocentryczny_charakter_eucharystii.pdf (5.05.2020).

³⁰ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2009², 332.

³¹ Ks. Jacek Bramorski – kapłan archidiecezji gdańskiej. Ukończył szkołę muzyczną II stopnia w klasie wiolonczeli, następnie studiował w Akademii Muzycznej w Gdańsku. W latach 1985–1991 studiował w gdańskim seminarium duchownym. W 1991 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1994–1998 odbył studia specjalistyczne z zakresu teologii na Papieskim Uniwersytecie *Angelicum* w Rzymie, uwieńczone doktoratem z teologii. W 2004 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego w zakresie nauk teologicznych. W latach 1998–2009 pełnił funkcję rektora gdańskiego seminarium

św. Tomasza z Akwinu. Autor na ostatnim etapie swojej naukowej refleksji zajmuje się św. Tomaszem jako „kantorem Chrystusa eucharystycznego”, ale w znaczeniu zawężonym do hymnów eucharystycznych. Zauważa, że niektórzy autorzy odmawiali autorstwo tych hymnów św. Tomaszowi. Jednak w konkluzjach opowiada się za Akwinatą. Przedmiotem zainteresowania w naszych rozważaniach są prezentowane przez niego kwestie merytoryczne. Autor nie pomija otoczki legendarnej, która w przepowiadaniu do dzieci może stanowić pomoc w dotarciu do nich.

Okoliczności powstania *Officium* ku czci Najświętszego Sakramentu owiane są legendą. Według niej papież Urban IV zlecił ułożenie hymnów liturgicznych poświęconych Eucharystii Tomaszowi z Akwinu, dominikaninowi, oraz Bonawenturze, franciszkaninowi. Wobec zebranego w Orvieto papieskiego dworu pierwszy zaprezentował przygotowany tekst św. Tomasz. Wtedy słuchający go z zachwytem św. Bonawentura miał ukradkiem podrzeć swój pergamin na drobne kawałki. Gdy został poproszony o zaprezentowanie swego tekstu, wskazał tylko na podarte skrawki rękopisu. Miał jeszcze oświadczyć z pokorą, że nie czuje się na siłach współzawodniczyć z Tomaszem³². Pełna nazwa dzieła, zawierającego opracowane przez św. Tomasza teksty liturgii uroczystości Bożego Ciała, brzmi następująco: *Officium de festo Corporis Christi ad mandatum Urbani Papae*. Na szczególną uwagę zasługują: sekwencja *Lauda Sion Salvatorem*, natomiast z *Officium Divinum (Sacerdo in aeternum)* trzy wspaniałe hymny eucharystyczne: *Pange lingua*, *Sacris solemnis* i *Verbum suprenum prodiens*³³.

Sekwencja zachwyca poetyckim pięknem, ale także głębią teologiczną³⁴. Ta głębia ma swoje źródło w nauce św. Tomasza o Eucharystii, jaką zawarł w trzeciej części *Sumy teologicznej*³⁵. To, co tam stwierdza na temat potrzeby wiary, wyraża

duchownego. Od listopada 2014 r. jest proboszczem parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gdyni. <http://www2.amuz.gda.pl/jacek-bramorski/> (5.05.2020).

³² Maria Renata. 2002. *Liturgia a sztuka*. Warszawa: Wydawnictwo Viator, 178.

³³ Jacek Bramorski. 2010. „Muzyka w kontekście myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu”. *Studia Gdańskie*. 27: 104–105.

³⁴ „1. Chwał, Syjonie, Zbawiciela, * chwał hymnami wśród wesela, * Wodza i Pasterza rzesz! * Ile zdołasz, sław Go śmiało, * bo przewyższa wszystko chwałą, * co wyśpiewać pieśnią chcesz! 2. Chwały przedmiot nad podziwy, * Chleb żyjących, pokarm żywy, * dzisiaj się przedkłada nam! * Chleb ten za wieczery stołem * Chrystus, łamiąc z braćmi społem, * apostołom dał go sam! 3. Co Pan czynił przy wieczerzy, * wskazał, że i nam należy * spełniać dla pamięci Nań! * Pouczeni tą ustawą, * chleb i wino na bezkrwawą * odkupienia święcim dań! 4. Dogmat dan jest do wierzenia, * że się w Ciału chleb przemienia, * wino zaś w Najświętszą Krew! * Gdzie zmysł darmo dojsz się stara, * serca żywa krzepi wiara, * porządkowi rzeczy wbrew! 5. Pod odmiennych szat figurą * w znakach różny, nie naturą, * kryje się tajemnic dziw! * Ciału strawą, Krew napojem * w obu znakach z Bóstwem swoim * Chrystus cały mieszka żyw!”. Jan Siedlecki. 2015. *Śpiewnik kościelny*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, 344.

³⁵ Bramorski. 2010. „Muzyka w kontekście myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu”, 105.

w następujących słowach sekwencji: „Dogmat dan jest do wierzenia, że się w Ciało chleb przemienia, wino zaś w Najświętszą Krew! Gdzie zmysł darmo dojsć się stara, serca żywa krzepi wiara, porządkowi rzeczy wbrew!”³⁶.

Teologia Eucharystii św. Tomasza jest również widoczna w pozostałych hymnach eucharystycznych jego autorstwa.

Ponownie potrzebę wiary wyraża w hymnie *Pange lingua (Sław, języku, tajemnicę)*³⁷: „Słowem więc, Wcielone Słowo, chleb zamienia w Ciało swe. Wino Krwią jest Chrystusową, darmo wzrok to widzieć chce: tylko wiara Bożą mową pewność o tym w serca śle”³⁸. Ponadto, jak w sekwencji, tak i w tym hymnie nawiązuje do źródła Eucharystii, Ostatniej Wieczerzy. Poetycko, w niewielu słowach zawiera wypełnienie prawa przez Jezusa i Apostołów i „dawanie” siebie: „W noc ostatnią przy wieczerzy, z tymi, których braćmi zwał, pełniąc wszystko, jak należy, czego przepis prawny chciał”³⁹. Sam Dwunastu się powierzył i za pokarm z rąk swych dał”⁴⁰. Zakończeniem tego hymnu są bardzo dobrze znane słowa pieśni *Tantum ergo (Przed tak wielkim Sakramentem)*⁴¹, które najczęściej śpiewa się odrębnie przed błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem. I tutaj znowu powracają słowa o potrzebie wiary, dopełniającej zmysły: „co dla zmysłów niepojęte, niech dopełni wiara w nas”⁴².

Hymn *Sacris solemniis*, napisany na uroczystość Bożego Ciała, występuje w brewiarzowej godzinie czytań⁴³. Pierwsze słowa przedostatniej strofy: *Panis angelicus (Chleb anielski)* zostały spopularyzowane przez liczne opracowania muzyczne⁴⁴.

³⁶ Siedlecki. 2015. Śpiewnik, 344.

³⁷ „1. Sław, języku, tajemnicę * Ciała i najdroższej Krwi, * którą, jako łask krynicę, * wylał w czasie ziemskich dni * Ten, co Matkę miał Dziewicę, * Król narodów godzin czci. 2. Z Panny czystej narodzony, * poslan zbawić ludzki ród, * gdy po świecie na wsze strony * ziarno słowa rzucił w lud, * wtedy cudem niezgłębionym * zamknął swej pielgrzymki trud. 3. W noc ostatnią przy wieczerzy, * z tymi, których braćmi zwał, * pełniąc wszystko, jak należy, * czego przepis prawny chciał. * Sam Dwunastu się powierzył * i za pokarm z rąk swych dał. 4. Słowem więc, Wcielone Słowo, * chleb zamienia w Ciało swe. * Wino Krwią jest Chrystusową, * darmo wzrok to widzieć chce: * tylko wiara Bożą mową * pewność o tym w serca śle”. Siedlecki. 2015. Śpiewnik, 248–249.

³⁸ Siedlecki. 2015. Śpiewnik, 249.

³⁹ W tłumaczeniu ks. T. Karyłowskiego: „Gdy ostatnia noc nastawa, po wieczerzy z braćmi współ, którą odbył według prawa, z przepisanych mięs i ziół, siebie sam Dwunastom dawa ręką swą na Boży stół!”. Siedlecki. 2015. Śpiewnik, 396.

⁴⁰ Siedlecki. 2015. Śpiewnik, 249.

⁴¹ „1. Przed tak wielkim Sakramentem upadajmy wszyscy wraz; * niech przed Nowym Testamentem starych praw ustąpi czas; * co dla zmysłów niepojęte, niech dopełni wiara w nas. 2. Bogu Ojcu i Synowi hołd po wszystkie nieśmy dni; * niech podaje wiek wiekowi hymn tryumfu, dzięki, czci; * a równemu Im Duchowi niechaj wieczna chwała brzmi. Amen”. Siedlecki. 2015. Śpiewnik, 388–389.

⁴² Siedlecki. 2015. Śpiewnik, 388.

⁴³ *Liturgia godzin*. 2017. T. 3. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 497.

⁴⁴ Według Jacka Bramorskiego twórcą najbardziej znanej aranżacji muzycznej przedostatniej strofy tego hymnu jest Cesar Franck. W 1860 r. włączył *Panus angelicus* do swojej *Messe a trois voix*

Tomasza nazywa się Doktorem Anielskim⁴⁵ (*Doctor Angelicus*) ze względu na to, że jest „specjalistą” od nauki o Aniołach⁴⁶. Píše w tej przedostatniej strofie o chlebie anielskim: „Chleb anielski staje się chlebem ludzi, chleb niebiański kładzie kres figurom (= zapowiedziom), co za przedziwna rzecz: spożywa Pana biedak, sługa i nędznik”. I w ostatniej strofie zwraca się do Boga: „Do Ciebie, trojacie i jedynne Bóstwo, wołamy, nawiedz nas tak, abyśmy Cię czcili: prowadź nas po Twoich ścieżkach, dokąd dążymy – do światłości, którą zamieszkujesz. Amen”⁴⁷.

Trzeci hymn przynależący do jutrzni, *Verbum supernum prodiens* (*Słowo najwyższe*⁴⁸), wieńczy znana pieśń *O salutaris hostia* (*O zbawcza hostio*)⁴⁹. W tym hymnie wspomina się wcielenie Słowa, wieczerzę, w czasie której Jezus Chrystus – Słowo – pod dwoma postaciami zawarł swą Krew i swoje Ciało, „aby się człowiek żywił cały, także dwojaki w swej istocie”. Jest pokarmem, zbawczą hostią, która lud wiedzie do niebios bram.

Ostatni hymn o tematyce eucharystycznej, który znany jest w całości, zatytułowany jest *Adoro te devote* (*Zbliżam się w pokorze*). To dzieło poetycko-muzyczne również bardzo dobrze odzwierciedla myśl teologiczną, a także duchowość św. Tomasza. Hymn ten szeroko omawia Raniero Cantalamessa łącznie z pieśnią *Ave verum*⁵⁰, którą niesłusznie przypisywano Akwinaciu. Według Cantalamessy analizo-

op. 12, a w 1872 r. opracował go jako samodzielny utwór. Wydaje się, że te opracowania muzyczne mogą zostać wykorzystane w uroczystości pierwszokomunijnej. Bramorski. 2010. „Muzyka w kontekście myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu”, 106.

⁴⁵ Benedykt XVI uważa, że nazywano go tak „ze względu na jego cnoty, w szczególności ze względu na wzniosłość myśli i czystość życia”. Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (I)”, 48.

⁴⁶ Henryk Majkrzak. 2012. „Św. Tomasz jako człowiek, filozof i teolog”. Sympozjum 16: 97.

⁴⁷ Wiesław Kądziała. 2006. *Gaudeamus – łaciński śpiewnik mszalny*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek, 242.

⁴⁸ „1. Z nieba zstąpiło Słowo Ojca nie opuszczając Jego tronu; Przyszło dokonać swego dzieła przed zapadnięciem zmroku życia. 2. Zanim przez ucznia był wydany wrogom, co śmierć Mu zadać mieli, Pan siebie jako pokarm życia dał Apostołom przy wieczerzy. 3. Dla nich pod dwoma postaciami zawarł swą Krew i swoje Ciało, aby się żywił człowiek cały, także dwojaki w swej istocie. 4. Przez swe wcielenie jest nam bratem, naszym pokarmem w świętej uczcie, Ceną okupu przez swą mękę, naszą nagrodą, gdy króluje. 5. Zbawcza Ofiara, która bramy Nieba otwierasz swoim wiernym, daj nam wytrwałość i odwagę pośród zmagania z wrogią mocą. 6. Niechaj na wieki będzie chwała Bogu jednemu w Trzech Osobach, który niech życie nieskończone da nam w ojczyźnie obiecanej. Amen”. *Liturgia godzin*. 2017. T. 3, 503–504.

⁴⁹ „1. O zbawcza Hostio, godna czci, * co lud do niebios wiedziesz bram: * bój srogi nęka wiernych Ci, * daj siłę, pomoc ześlij nam. 2. Jednemu w Trójcy, Władcy ziem * niech będzie chwała w każdy czas, * niech On wiecznym życiem swym * w ojczyźnie rajskiej darzy nas! Amen”. Siedlecki. 2015. *Śpiewnik*, 373.

⁵⁰ Książka ta zawiera medytacje na temat Eucharystii Raniero Cantalamessy – wieloletniego kaznodziei Domu Papieskiego. Są to medytacje, którym towarzyszą liczne odniesienia i refleksje natury teologicznej, historycznej i z dziedziny życia duchowego. Raniero Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje. Eucharystia w świetle „Adoro te devote” i „Ave verum”*. Tłum. Andrzej Spurgjasz. Kraków: Wydawnictwo Salwator.

wany przez niego hymn stał się pewnego rodzaju mapą, która pozwala poruszać się po całym obszarze sakramentu Eucharystii, ale także przewodnikiem, który przybliżyła to niezwykle dzieło sztuki⁵¹. Trzeba więc przyjrzeć się tej „mapie” i zauważyć jej podstawowe wskazania. Tekstem bazowym będzie tłumaczenie obecne w *Chorale „Droga do nieba”*⁵². Zaś podstawowym źródłem komentarza będą treści zawarte w książce Cantalamessa, za które Jan Paweł II dziękował w słowach: „Z całego serca dziękuję Ojcu za bogactwo treści oraz za duchowe zaangażowanie w ich przekazanie”⁵³.

1. Zbliżam się w pokorze i niskości swej; * wielbię Twój majestat skryty w Hostii tej.

* Tobie dziś w ofierze serce daję swe; * o utwierdzaj w wierze, Jezu, dzieci Twe.

W pierwszej zwrotce należy zwrócić uwagę na słowo „skryty”. „Ukryty Bóg objawia się w akcie stworzenia przez stwarzane byty, w Piśmie Świętym – przez słowa, we Wcieleniu – przez człowieczeństwo Chrystusa, w Eucharystii natomiast pod postacią chleba i wina”⁵⁴.

2. Mylą się, o Boże, w Tobie wzrok i smak; * kto się im poddaje, temu wiary brak; * ja jedynie wierzyć Twej nauce chcę, * że w postaci Chleba utaiłeś się.

Te postacie mogą mylić zmysły wzroku, dotyku⁵⁵ i smaku. W jakim znaczeniu? Zmysły się nie mylą, ponieważ przedmiotem zmysłów jest materia, a tutaj materia są chleb i wino. My możemy mylić się w interpretacji tego, co mówią⁵⁶. W tym względzie trzeba więc wiary w Jego naukę.

3. Bóstwo swe na krzyżu skryłeś wobec nas; * tu ukryte z Bóstwem Człowieczeństwo wraz; * lecz w Oboje wierząc, wiem, że dojdę tam, * gdzie przygarnął łotra: do Twych niebios bram.

⁵¹ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 14.

⁵² *Chorał „Droga do nieba”*. 2009. T. 3. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 96.

⁵³ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 7.

⁵⁴ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 18.

⁵⁵ W tekście oryginalnym jest zmysł dotyku: *Visus, tactus, gustus in te fallitur*. Siedlecki. 2015. *Śpiewnik*, 1065.

⁵⁶ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 35.

W trzeciej zwrotce przenosi się autor hymnu duchowo na Kalwarię. Spośród osób obecnych na Kalwarii wybiera Dobrego Łotra. Akt dokonany przez niego był aktem pokuty pierwszej Mszy św. w historii świata, celebrowanej nie w sposób sakramentalny, a rzeczywisty, to znaczy na krzyżu. Zbliżając się do Eucharystii, trzeba na początku żałować za grzechy, a potem wierzyć sercem i wyznać wiarę publicznie⁵⁷. „Bo sercem przyjęta wiara prowadzi do usprawiedliwienia, a wyznawanie jej ustami – do zbawienia” (Rz 10,10). „(...) wiara jest swoistą obrączką, która jednoczy w przymierzu Boga i człowieka”. Obrączka to w języku włoskim *fede* – wiara, wierność⁵⁸.

4. Jak niewierny Tomasz, Twych nie szukam ran, * lecz wyznaję z wiarą, żeś mój Bóg i Pan. * Pomóż wierze mojej, Jezu, łaską swą, * ożyw mą nadzieję, rozpal miłość mą.

Autor hymnu w czwartej strofie z Kalwarii zabiera nas do Wieczernika na spotkanie ze Zmartwychwstałym. W ten sposób pokazuje nam, że Eucharystia ma ścisły związek zarówno ze śmiercią, jak i zmartwychwstaniem Chrystusa. Tym razem jako osobę, z którą winniśmy się identyfikować, wybiera apostoła Tomasza⁵⁹. Cantalamessa zauważa, że „Dobry Łotr nie dostrzegł Bóstwa, ale widział przynajmniej człowieczeństwo. W Eucharystii nie widzimy nawet tego”. I dodaje: „Tomasz uwierzył, ponieważ widział rany, ale od nas wymaga się wiary, chociaż tych ran tak naprawdę, naocznie, nie widzimy”⁶⁰. To spotkanie z Tomaszem ma miejsce w niedzielę, co również można odczytać jako wskazówkę, aby w tym dniu przez Eucharystię korzystać z łaski Pana⁶¹. I zwrotkę kończy prośba o wzmocnienie trzech cnót teologicznych: wiary, nadziei i miłości (miłości duszy do Jezusa)⁶².

5. Ty, coś upamiętnił śmierci Bożej czas, * Chlebie życia, życiem swym darzący nas, * spraw, bym dla swej duszy życie z Ciebie brał, * bym nad wszelką słodycz Ciebie poznać chciał.

Piąta zwrotka hymnu jest najbogatsza pod względem teologicznym. Doktor Eucharystii w czterech wersach zawarł dwa wymiary Eucharystii: Pawłowy

⁵⁷ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 52–55.

⁵⁸ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 62.

⁵⁹ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 66.

⁶⁰ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 68.

⁶¹ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 68–79.

⁶² Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 80–81.

i Janowy. W perspektywie Pawłowej Eucharystia to „pamiętka śmierci Pana” (1 Kor 11,24; Łk 22,19), w Janowej – „chleb żywy” (J 6,30n.). Te dwa aspekty winny być obecne w zdrowej pobożności eucharystycznej. W czasie konsekracji uobecnia się ofiara Krzyża, a podczas Komunii św. – uczta eucharystyczna⁶³. Pod koniec zwrotki ma miejsce zaproszenie do „kosztowania słodczy” Chrystusa w Eucharystii.

6. Ty, co jak pelikan, krwią swą karmisz lud, * przywróć mi niewinność, oddal grzechów brud. * Oczyszczyć mię krwią swoją, która wszystkich nas * jedną kroplą może obmyć z win i zmasz.

Tomasz posługuje się w szóstej zwrotce symbolem pelikana, który obecny jest w traktatach dotyczących symboliki zwierząt⁶⁴. Także św. Augustyn i św. Izidor z Sewilli posługują się tą symboliką. Opiera się ona na przekonaniu, że pelikan dziobem otwiera swoją pierś i własną krwią karmi zgłodniałe potomstwo lub przywraca je do życia⁶⁵. Krew Chrystusa karmi i przywraca do życia. Jest tak wartościowa, że jedna kropla wystarcza do tego, aby zbawić cały świat.

7. Pod zasłoną teraz, Jezu, widzę Cię; * niech pragnienie serca kiedyś spełni się: * bym oblicze Twoje tam oglądać mógł, * gdzie wybranym miejsce przygotował Bóg.

Ostatnia zwrotka *Adoro te devote* ukazuje wymiar eschatologiczny Eucharystii. Cały hymn miał powstać w ostatnich godzinach życia Tomasza, podczas otrzymania Wiatyku. Jednak taka sytuacja jest mało prawdopodobna⁶⁶. Byłoby to doskonałe zwieńczenie eucharystycznego życia Tomasza, ale dla nas istotna jest treść. A ona wskazuje na to, że ukryta obecność, „pod zasłoną”, rodzi w sercu pragnienie odsłonięcia, a więc oglądania „bez zasłony”⁶⁷.

Raniero Cantalamessa na zakończenie swoich rozważań na temat hymnu *Adoro te devote* stwierdza, że wielkim nieporozumieniem byłoby uważanie tego hymnu za przestarzały i bezużyteczny. „Przeciwnie, należy na nowo odkrywać jego piękno i śpiewać go z zapałem, jak nigdy dotąd”. Sam po mistrzowsku odkrył to piękno

⁶³ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 86–87.

⁶⁴ Stanisław Kobielski. 2005. *Fizjologia i Aviarium. Średniowieczne traktaty o symbolice zwierząt*. Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów, 21, 41–42, 123–124.

⁶⁵ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 106.

⁶⁶ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 13.

⁶⁷ Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 126.

i tym odkryciem zainspirował do uczynienia tego hymnu priorytetowym w przepowiadaniu do dzieci z okazji uroczystości pierwszokomunijnej. Jego treść i melodia staną się kanwą homilii pierwszokomunijnej.

3.2. Modlitwy eucharystyczne

Modlitwy eucharystyczne, a więc modlitwy związane ze Mszą św. i z Komunią św., mają swoją bogatą historię, o której kompendialnie wspomina ks. Bogusław Nadolski, wybitny liturgista. W tej historii przygotowania bliższego duchowieństwa i wiernych do Mszy św. modlitwy pojawiają się od XII w., np. modlitwa św. Ambrożego, którą do odmawiania podzielono na poszczególne dni tygodnia. Pod koniec średniowiecza te modlitwy zaczęto traktować jako część samej liturgii. W *Mszale* Piusa V schemat modlitw przygotowawczych podany jest jako fakultatywny. Podobny charakter mają modlitwy włączone do *Mszalu* Pawła VI. Ks. Nadolski przygotowanie się duchowe celebransa, razem z wszystkimi pełniącymi odpowiednie posługi liturgiczne, określa jako „bardzo wskazane”⁶⁸. Wskazane jest również dziękczynienie, o którego obowiązku przypomina instrukcja *Inaestimabile donum* z 3 kwietnia 1980 r.: „Należy napominać wiernych, aby nie zaniedbywali obowiązku należytego dziękczynienia po Komunii św.; bądź to podczas sprawowania obrzędu: zachowując chwilę milczenia, śpiewając jakiś hymn lub psalm albo inną pieśń pochwalną, bądź to po zakończeniu obrzędu, trwając według możliwości na modlitwie przez pewien przeciąg czasu”⁶⁹.

W wielu zakrystiach do dzisiaj można spotkać opracione w ramy modlitwy przed Mszą św. i po niej, tożsame z modlitwami proponowanymi w *Mszale*⁷⁰. Te modlitwy można również spotkać, ubogacone o wybór psalmów, w dodatku do *Liturgii godzin*⁷¹. Pośród nich znalazły się również modlitwy autorstwa św. Tomasza z Akwinu.

⁶⁸ Bogusław Nadolski. 1992. *Liturgika. Eucharystia*. T. 4. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 100–101.

⁶⁹ Instrukcja *In aestimabile donum* w sprawie niektórych norm dotyczących kultu tajemnicy eucharystycznej, nr 17; por. <http://www.kkbids.episkopat.pl/dokumentypovii/inaestimabile/2.htm> (14.05.2020)

⁷⁰ Są to następujące modlitwy: przygotowanie do Mszy św.: „Psalm 84”, „Psalm 116 B”, „Wzbudzenie intencji”, „Modlitwa św. Ambrożego”, „Modlitwa św. Tomasz z Akwinu” i „Modlitwa do Najświętszej Maryi Panny”; dziękczynienie po Mszy św.: „Modlitwa św. Tomasza z Akwinu”, „Modlitwa do Zbawiciela”, „Ofiarowanie siebie”, „Modlitwa do Chrystusa ukrzyżowanego”, „Modlitwa powszechna ogłoszona przez papieża Klemensa XI” i „Modlitwa do Najświętszej Maryi Panny”. Część z tych modlitw proponuje modlitewnik *Droga do nieba*. 2006. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 127–129, 156–161.

⁷¹ N.p. *Liturgia Godzin*. 2017. T. 2. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 1814–1821.

Modlitwa przygotowująca do Mszy św. i dziękczynna zawiera myśli, które obecne są w omówionych słowach pieśni eucharystycznych. Modlitwy są skierowane do Boga Ojca. Autor w modlitwie przygotowującej do Mszy św. najpierw zbliża się w pokorze do najświętszych tajemnic, aby potem prosić o przebaczenie jak Dobry Łotr. Następnie prosi, aby przyjął nie tylko znak zewnętrzny, ale Ciało Jezusa Chrystusa, i aby mógł wpatrywać się wiecznie w oblicze umiłowanego Syna⁷².

Modlitwa dziękczynna rozpoczyna się od wdzięczności za miłosierdzie, dzięki któremu człowiek grzeszny, niegodny, bez żadnej zasługi mógł przyjąć Ciało i Krew Pana Jezusa Chrystusa. Potem prosi, aby Komunia św. nie stała się dla niego wyrokiem potępienia, ale przyniosła zbawienne owoce: umocnienie wiary i dobrej woli. Prosi, aby była obroną przeciw zasadzkom nieprzyjaciół widzialnych i niewidzialnych⁷³. I na końcu pojawia się w prośbie rys eschatologiczny: Tomasz zwraca się do Boga z prośbą o Wiatyk na końcu życia i o doprowadzenie do uczyty wiecznej z całą Trójcą Świętą⁷⁴. Wydaje się, że choć te modlitwy nie są dostosowane do dzieci, to mogą zostać zaproponowane dorosłym uczestnikom uroczystości jako dobre przygotowanie do pełnego uczestnictwa we Mszy św. i do dziękczynienia po niej.

Podsumowując tę część twórczości, trzeba zgodzić się z E. Gilsonem, który określa św. Tomasza „poetą Eucharystii”. Według niego stał się takim dzięki rozumowi, któremu służył z gorącą miłością⁷⁵. I stwierdza: „Gdy od filozofii św. Tomasza przechodzimy do jego modlitwy, a od jego modlitwy do jego poezji, nie odnosimy bynajmniej wrażenia, żeśmy się znaleźli w obrębie innego porządku. W samej rzeczy nie wkraczamy w inną dziedzinę. Jego filozofia jest równie bogata w piękno, jak jego poezja – w myśl⁷⁶”.

W czasie poznawania św. Tomasza można spotkać wiele określeń tego wybitnego filozofa i teologa. Pośród nich dominuje określenie *Doctor* z następującymi

⁷² *Droga do nieba*. 2006, 128.

⁷³ Ta modlitwa jest podobna do drugiej modlitwy kapłana wypowiedzianej cicho przed słowami „Oto Baranek Boży”: „Panie Jezu Chryste, niech przyjęcie Ciała i Krwi Twojej nie ściągnie na mnie wyroku potępienia, lecz dzięki Twemu miłosierdziu niech mnie chroni oraz skutecznie leczy moja duszę i ciało”. Ta modlitwa stanowi swoiste streszczenie modlitwy św. Tomasza. Zbieżność treści może być dziełem przypadku, ale może też świadczyć o modlitwie Tomasza jako tekście źródłowym. *Mszal Rzymski*. 1986. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 375*.

⁷⁴ *Droga do nieba*. 2006, 157–158.

⁷⁵ „Właśnie dzięki rozumowi, któremu służył z tak gorącą miłością, św. Tomasz rzeczywiście stał się poetą, a nawet – jak twierdzi bezstronny sędzia – największym poetą łacińskim całego średniowiecza. Otóż jest rzeczą godną uwagi, iż szczególnie piękno dzieł przypisywanych temu poecie Eucharystii wynika niemal wyłącznie z nieporównanej celności i zwięzłości wysłowienia”. Etienne Gilson. 1960. *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*. Tłum. Jan Rybałt. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 517.

⁷⁶ Gilson. 1960. *Tomizm*. 518.

przydawkami: *Ecclesiae, Divinitatis, Angelicus, Communis, Doctoris i Eucharistiae*⁷⁷. Prezentacja św. Tomasza jako „kantora Chrystusa eucharystycznego” w życiu, nauczaniu, w hymnach i modlitwie, mająca być źródłem przepowiadania do dzieci, ukazała go jako „Doktora Eucharystii”.

4. „Kantor Chrystusa eucharystycznego” – św. Tomasz z Akwinu w uroczystość Pierwszej Komunii Świętej

Prezentacja św. Tomasza jako „Doktora Eucharystii” i „kantora Chrystusa eucharystycznego”, dokonana na potrzebę uroczystości pierwszokomunijnej, pokazuje bogactwo treści, które mogłyby się stać kanwą kilku uroczystości. Jednak zostanie podjęta próba wykorzystania powyższych rozważań w jednej uroczystości. Nie będzie to szczegółowy scenariusz, ale z taką dozą ogólności, aby łatwo można było przygotować uroczystość pierwszokomunijną. Akwinata w kaznodziejstwie kierował się zasadą: „Prawdy przemyślane przekazywać innym”⁷⁸. Chcemy prawdy przemyślane przez niego, a z jego pomocą przemyślane przez nas, przekazać uczestnikom uroczystości pierwszokomunijnej. Dokona się to w trzech etapach: preludium, Eucharystia i nabożeństwo popołudniowe.

4.1. Stacja I – preludium

We wprowadzeniu do uroczystości można wykorzystać piosenkę zatytułowaną *Piosenka filozoficzna – święty Tomasz (Akwinata)*, której autorem jest ks. Bartłomiej Kot⁷⁹. Słowa tej piosenki i melodia są przykładem tego, jak krótko, prosto, zrozumiale i interesująco można przekazać życiorys świętego filozofa i teologa. Słowa te są następujące:

„Ucisz myśli w swojej głowie i posłuchaj mnie, człowieku. Rzecz, o której ci opowiem, działa się w XIII wieku. Panoszyli się poganie i nie było na nich bata. Zjawił się jak wino w Kanie święty Tomasz Akwinata. Nie miał wdzięku ni w polowie, nie miał Achilleśa pięty, kawał chłopca, co się zowie, Akwinata Tomasz święty. Na Arystotela głowie kładła się arabska szata. Jak ją zdjąć? – pytano. Kto wie? Wiedział tylko Akwinata. Ale wróćmy się *ad fontes*. Miał już ponad cztery

⁷⁷ Majkrzak. 2012. „Św. Tomasz jako człowiek, filozof i teolog”, 98.

⁷⁸ Majkrzak. 2012. „Św. Tomasz jako człowiek, filozof i teolog”, 97.

⁷⁹ Ks. Bartłomiej Kot - duszpasterz akademicki we wrocławskiej „Maciejówce”. Muzyk, kompozytor, wykładowca muzyki kościelnej, autor oratorium *Matko Najpiękniejszego* i płyty *Wrocławskie spacery*.

lata, kiedy na Cassino Monte zaprowadził chłopca tata. Chcieli go w klasztorze schować, potem zrobić zeń opata, ale nie dał się wychować święty Tomasz Akwinata. Uciekł od benedyktynów, podróżując wśród zbóż łąnow, pośród lasów, łąk i młynów, przeszedł do dominikanów. I studiował w Neapolu, potem do Paryża ruszył, ale ktoś po drodze, w polu, porwał go i zawieruszył. Nim się znalazł na Sorbonie, gdzie jest, ludzie nie wiedzieli, a on czas w rodzinnym gronie u mamusi spędził w celi. Jak już do Paryża trafił, rozwiązywał problem wszelki. Tego nawet nie potrafił jego teacher, Albert Wielki. Chociaż miał najwięcej wiedzy, chociaż był najlepszy w szkole, dokuczali mu koledzy, mówiąc «Ty milczący wole!». Nie chciał mieszać się do kłótni, wychodziło mu to w sumie, nie chciał się wybijać wśród nich, więc udawał, że nie umie. Był to mąż podziwu godny, wielki, skromny, niebanalny, bywa modny i niemodny, ale zawsze aktualny. Jeśli zda wam się ciekawy, jeśli chcecie, siostrzo, bracie, głębiej poznać jego sprawy, to już resztę doczytacie⁸⁰.

A można przeczytać bardzo wiele, gdyż katalog dzieł Tomasza jest obszerny⁸¹. Sama *Suma teologiczna* została wydrukowana w 34 tomach⁸². Ona będzie stanowić ważną część dekoracji pierwszokomunijnej. Będzie złożona pośród sterty słomy, która dobrze oddaje to, jak niewspółmierne są nasze rozumowe dociekania w sprawach tajemnic wiary z rzeczywistością wiary, do której się odnoszą. Tak też jest z „wielką tajemnicą wiary”, jaką jest Msza św., oraz z przyjmowaniem Jezusa pod postacią chleba i wina.

Spuścizna teologiczna św. Tomasza, choć to może tylko „sterta słomy”, bardzo pomaga nam w zrozumieniu i uwierzeniu w „wielką tajemnicę wiary”. Sam Jezus mówi o wartości tego, co pozostawił Tomasz w dialogu, jaki usłyszał zakrystian Domenico da Caserta. „Tomasz pytał z niepokojem, czy to, co napisał o tajemnicach wiary chrześcijańskiej, było słuszne. Ukrzyżowany odpowiedział: «Dobrze o Mnie napisałeś, Tomaszu. Czego pragnąłbyś w nagrodę?» A odpowiedź Tomasza (...) brzmiała: «Nic, prócz tylko Ciebie samego, Panie»⁸³.

W tradycyjnym wprowadzeniu w uroczystość pierwszokomunijną ważnym momentem jest wspomnienie chrztu świętego. Tak więc należy w preludium przypomnieć słowa Tomasza o chrzcie jako bramie sakramentów i przez symbolicznie wyrażoną bramę przeprowadzić dzieci, przy śpiewie pieśni *Przez chrztu świętego*

⁸⁰ <https://wroclaw.gosc.pl/doc/1565852.Filozofia-spiewajaco> (25.02.2021).

⁸¹ Torrell Jean-Pierre. 2008. *Tomasza z Akwinu – człowiek i dzieło*. Kęty – Warszawa: Wydawnictwo Antyk.

⁸² Tomasz z Akwinu. 1962–1986. *Suma teologiczna*. T 1–34. Tłum. S. Belch i in. Londyn: „Veritas”.

⁸³ Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (I)”, 50.

wielki dar. Po podziękowaniu rodzicom za przeprowadzenie przez bramę chrztu następuje przejście do Eucharystii, która według Tomasza warunkuje rozkwit życia duchowego, które rozpoczęło się w chrzcie świętym. Zanim jednak rozpocznie się Eucharystię, należy przy pomocy inscenizacji oddać, zlecone przez papieża Urbana IV, ułożenie hymnów liturgicznych poświęconych Eucharystii Tomaszowi z Akwinu – dominikaninowi oraz Bonawenturze – franciszkaninowi. Ten połowicznie legendarny przekaz pokazuje w sposób dobitny i prosty, zrozumiały dla dzieci, jak wybitne teksty tworzył Tomasz. Nie miał sobie równych. Inscenizacja ma fundamentalne znaczenie dla drugiej i trzeciej stacji tej uroczystości, bo będą one głównie realizowane na kanwie słów pieśni napisanych przez Tomasza.

4.2. Stacja II – Eucharystia

Eucharystia rozpoczyna się Tomaszową pieśnią na wejście: *Sław, języku, tajemnicę*, która może zostać wykorzystana, do ułożenia słowa wstępnego do Mszy św. Słowa tej pieśni razem z *Tantum ergo (Przed tak wielkim Sakramentem)*⁸⁴ zostaną skomentowane w czasie nabożeństwa.

Najważniejszym aktem przepowiadania w Eucharystii i w całej uroczystości jest homilia. W niej winno się omówić dobrze znaną pieśń: *Zbliżam się w pokorze*. Słowa tej pieśni: „Mylą się, o Boże, w Tobie wzrok i smak, kto się im poddaje, temu wiary brak” stanowią temat tej homilii. Wzrok i smak to zmysły człowieka, dlatego winny być omówione na początku homilii. Arystoteles, którego myśli przeniósł na grunt chrześcijański Tomasz z Akwinu, napisał o pięciu zmysłach najpierw w dziele *O duszy*, a także w *Etyce nikomachejskiej*. Ustalił ich następującą hierarchię: wzrok, słuch, zapach, smak i dotyk. Ten ostatni to zmysł, który od momentu narodzenia odgrywa istotną rolę w poznawaniu świata. Wszystkie sprawiają, że świat zewnętrzny jest przez nas doświadczany. Tak zostaliśmy stworzeni przez Boga. W Księdze Przysłów można przeczytać słowa: „I ucho, co słyszy, i oko co widzi, oba są dziełem Boga” (Prz 20,12). Ta prawda zawiera się w pierwszym opisie stworzenia człowieka, dlatego stanowi on pierwsze czytanie liturgii słowa (Rdz 1,26-31). Psalmem responsoryjnym, który nawiązuje do myśli pierwszego czytania, jest Psalm 139 (138),13-18. W pierwszej części homilii to czytanie i psalm winny stanowić źródło wypowiedzi na temat zmysłów człowieka. Zmysły

⁸⁴ „1. Przed tak wielkim Sakramentem upadajmy wszyscy wraz; * niech przed Nowym Testamentem starych praw ustąpi czas; * co dla zmysłów niepojęte, niech dopełni wiara w nas. 2. Bogu Ojcu i Synowi hołd po wszystkie nieśmy dni; * niech podaje wiek wiekowi hymn tryumfu, dzięki, czci; * a równemu Im Duchowi niechaj wieczna chwała brzmi. Amen”. Siedlecki, Śpiewnik, 388–389.

w arystotelesowskiej kolejności można opisać przy pomocy piosenki zatytułowanej *Pięć zmysłów* w wykonaniu zespołu „Śpiewające brzdące”⁸⁵. Zmysły należy zwizualizować na kartkach.

Druga, zasadnicza część homilii winna przy pomocy drugiego czytania (Rz 4,18-25) i Ewangelii (J 20,24-29) ukazać wiarę i niewiarę, różnicę między wiarą a wiedzą. W drugim czytaniu św. Paweł chwali wiarę Abrahama i daje ją jako przykład. Abraham uwierzył Bogu, że w podeszłym wieku z niego i z jego żony, Sary, narodzi się potomek. Św. Paweł pisze o obumarłym ciele Abrahama i obumarłym łonie Sary⁸⁶. Zmysły wyraźnie wskazywały na to, że Boża zapowiedź jest niemożliwa do zrealizowania. Jednak Abraham nie kieruje się zmysłami, ale zaufaniem Bogu. W Ewangelii, która opisuje niewiarę Tomasza, zmysł wzroku i dotyku decyduje o uwierzeniu. Na tym etapie homilii należy nawiązać do obrazu Caravaggio *Niewiara św. Tomasza*⁸⁷, będącego dekoracją uroczystości. W Ewangelii ma miejsce wypowiedź Jezusa, która stanowi kerygmę tej homilii i całej uroczystości: „Błogosławieni, którzy nie widzieli, a uwierzyli”. Ta Ewangelia została wybrana ze względu na czwartą zwrotkę pieśni: *Zbliżam się w pokorze*, w której Tomasz z Akwinu wspomina Tomasza Apostoła, deklarując postawę inną od jego postawy: „jak niewierny Tomasz, Twych nie szukam ran”. Nie zmysły, ale wiara się liczy. Zmysły mogą nas zmylić, wprowadzić w błąd. W drugiej zwrotce Akwinata napisał: „Mylą się, o Boże, w Tobie wzrok i smak; kto się im poddaje, temu wiary brak”. Tyimi słowami można zatytułować homilię.

Jej trzecia część stanowi przeniesienie rozważań na temat wiary w ogólności do wiary w obecność Jezusa pod postaciami chleba i wina. Jego Ciało i Krew, obecne pod postaciami chleba i wina, są treścią pieśni: *Zbliżam się w pokorze*. Zanim jednak druga i czwarta zwrotka staną się przedmiotem prezentacji, należy podjąć trud ukazania chleba i wina przez pryzmat zmysłów. I potem należy zauważyć, że po epiklezie i przeistoczeniu nic się pod tym względem nie zmienia. Zmysły wprowadzają nas w błąd. Trzeba wiary, o której tyle zostało powiedziane. W przeniesieniu tych treści do życia słuchaczy trzeba zauważyć wiarę dzieci pierwszokomunijnych w tym zakresie i zapytać o wiarę uczestników uroczystości. Przy tej okazji warto opowiedzieć o cudzie eucharystycznym w Bolsano, który zdarzył się na skutek wątpliwości, jakie przeżywał ksiądz sprawujący Eucharystię. Jak wiadomo, cud

⁸⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=EL9-xoZbnYk> (22.03.2021).

⁸⁶ „On to wbrew nadziei uwierzył nadziei, że stanie się ojcem wielu narodów, zgodnie z tym, co było powiedziane: takie będzie twoje potomstwo. I nie zachwiał się w wierze, choć stwierdził, że ciało jego jest już obumarłe – miał już prawie sto lat – i że obumarłe jest łono Sary” (Rz 4,18-19).

⁸⁷ Witold Kawecki. 2012. *Ewangelia w obrazach*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, 80–85.

ten był przyczynkiem do powstania uroczystości Ciała i Krwi Pańskiej, a ta z kolei uczyniła Tomasza „kantorem Chrystusa eucharystycznego”. Homilię można zakończyć słowami ostatniej zwrotki pieśni: *Zbliżam się w pokorze*, w której zawarta jest prośba o oglądanie po śmierci oblicza Jezusa już bez zasłony.

W homilię należy włączyć osobę, która gra rolę św. Tomasza, szczególnie wtedy, gdy w treści będzie się nawiązywać do tekstu pieśni: *Zbliżam się w pokorze*.

Darami niesionymi procesyjnie przez dzieci mogą być przedmioty wyrażające treści zawarte w homilii: poszczególne zmysły (kartki z ich symbolami), hostia i komunikanty, kielich z winem, korporał i kartka z napisem „wiara”. Po przyniesieniu każdego z darów można wyśpiewać temat homilii: „Mylą się, o Boże, w Tobie wzrok i smak; kto się im poddaje, temu wiary brak”.

Na ofiarowanie można zaproponować pieśń *Przed tak wielkim sakramentem*. Zawarte są w niej słowa wyrażające tematykę homilii: „co dla zmysłów niepojęte, niech dopełni wiara w nas”. Na komunię należy zaśpiewać pieśni *Zbliżam się w pokorze* i *O zbawcza hostio*. W ten sposób uczyni się zadość ważnej zasadzie tej uroczystości, jaką jest w miarę pełne wykorzystanie poetyckiej twórczości eucharystycznej św. Tomasza z Akwinu.

4.3. Stacja III – nabożeństwo

Nabożeństwo, stanowiące podsumowanie preludium i Eucharystii, będące w założeniu dziękczynieniem za to wszystko, co się wydarzyło, jest zatytułowane: „Co dla zmysłów niepojęte, niech dopełni wiara w nas. Wielka tajemnica wiary”. Na początku nabożeństwa znowu powraca się do zmysłów – proponuje się zaśpiewanie piosenki o zmysłach; była śpiewana w czasie Mszy św. na początku homilii. Jednak należy w rozważaniu na temat zmysłów pójść dalej i zwrócić uwagę na dobre korzystanie z nich. W ten sposób zostają wyjaśnione słowa, jakie miały miejsce przy składaniu darów: „Składamy w darze dobre oczy, dobre uszy, dobry nos, dobry język i dobry dotyk”. Na drugim etapie nabożeństwa Msza św. zostaje ukazana jako „wielka tajemnica wiary”. Można z rąk dziewięciorga dzieci ułożyć słowa TAJEMNICA, a następnie wyśpiewać cztery aklamacje po przeistoczeniu. Tej tajemnicy nie możemy poznać zmysłami. Jednocześnie ze śpiewem wchodzi na nabożeństwo św. Tomasz z Akwinu i wypowiada lub śpiewa swojego autorstwa słowa: „Mylą się, o Boże, w Tobie wzrok i smak; kto się im poddaje, temu wiary brak” i „Co dla zmysłów niepojęte niech dopełni wiara w nas”. Te ostatnie pochodzą z pieśni *Sław, języku, tajemnicę*.

I od dwóch pierwszych zwrotek tej pieśni przechodzi się do maryjnego wątku nabożeństwa popołudniowego, który wyraźnie jest obecny w tradycji tej uroczy-

stości. Po zaśpiewaniu przez solistkę tych dwóch pierwszych zwrotek, prowadzący nabożeństwo może je skomentować słowami: „To w Maryi pod sercem począł się za sprawa Ducha Świętego – Jezus. Ona Go urodziła. On żył pośród nas, Bóg i człowiek, zamknął swej pielgrzymki trud na Krzyżu, ale zmartwychwstał i jest z nami pod postacią chleba i wina. Maryjo, dziękujemy za Twoje «tak»”. Po tych słowach solistka śpiewa *Ave Maria* Franciszka Schuberta. Maryja nosząca pod sercem Jezusa była żywą monstrancją. Można by tutaj zaproponować tekst pieśni *Ave verum*, w którym ta prawda jest zawarta⁸⁸, ale w ten sposób nastąpiłoby wyjście poza zakres tematyczny uroczystości. Dlatego od Maryi – monstrancji, od Maryi, której radością jest nasza wiara w obecność Jezusa pod postacią chleba i wina, należy przejść do wystawienia Najświętszego Sakramentu. Przed Jezusem obecnym pod postacią chleba, po komentującej zapowiedzi, następuje śpiew słów pieśni autorstwa św. Tomasza: *Przed tak wielkim sakramentem*. Ten śpiew mógłby mieć specjalną oprawę muzyczną, która szczególnie zaakcentuje przekaz treści. Po błogosławieństwie można kolejny raz wyśpiewać słowa: „Mylą się o Boże w Tobie wzrok i smak ...”.

I dopiero teraz, po zawołaniu aktora odgrywającego św. Tomasza: „Słoma, słoma, to wszystko sterta słomy”, zostaje wytłumaczona obecność w dekoracji dużej ilości słomy, pośród której złożona jest wielotomowa *Suma teologiczna*. Na zakończenie prowadzący nabożeństwo i Tomasz podchodzą do kopii obrazu św. Tomasza z Akwinu autorstwa Josepha Matthiasa Lasslera, którego oryginał znajduje się w opolskim kościele pw. Matki Boskiej Bolesnej i św. Wojciecha⁸⁹. Odczytują słowa płynące z krzyża: „Dobrze o Mnie napisałeś, Tomaszu”. Jezus powiedział jeszcze: „Czego pragnąłbyś w nagrodę?”. Odpowiedź Tomasza: „Nic, prócz tylko Ciebie samego, Panie!”⁹⁰. Trzykrotny śpiew: Święty Tomasz, patronie nasz kończy

⁸⁸ Autorstwo hymnu *Ave verum* najczęściej przypisuje się papieżowi Innocentemu IV. H. de Lubac wskazuje na autorstwo św. Tomasza z Akwinu, ale jest to stanowisko odosobnione. Cantalamessa. 2007. *To jest Ciało Moje*, 138–150.

⁸⁹ W dawnym kościele klasztornym Dominikanów, a obecnie w kościele parafialnym pw. Matki Bożej Bolesnej i św. Wojciecha na filarze w prawej nawie znajduje się obraz przedstawiający św. Tomasza z Akwinu. W książce *Sztuka dawnego Opola*, która ukazała się w 2018 r., prof. Andrzej Kozieł, historyk sztuki z Uniwersytetu Wrocławskiego, ogłosił wyniki swoich badań, z których wynika, że zarówno obraz św. Tomasza, jak i św. Dominika – założyciela dominikanów, a także inne obrazy (m.in. w ołtarzu głównym) w kościele „na Górze” są autorstwa Josepha Matthiasa Lasslera, Autor to XVIII-wieczny malarz pochodzący spod Innsbrucka, tworzący i mieszkający w Opawie. Na obrazie, który malował w latach 50. XVIII w., Lassler uwiecznił scenę mistycznej wizji św. Tomasza, w której Chrystus ukrzyżowany na wątpliwości teologa, co do wartości swojej twórczości pisarskiej, odpowiada: „Dobrze napisałeś o Mnie, Tomaszu”. Napis jest w języku łacińskim. Andrzej Kozieł. 2018. *Joseph Matthias Lassler w Opolu*, czyli kilka uwag na temat życia i twórczości artysty oraz jego nieznanych dzieł malarskich w dawnym opolskim kościele klasztornym Dominikanów. W *Sztuka dawnego Opola*. Red. Bogusław Czechowicz, Joanna Filipczyk, Andrzej Kozieł, 105–114. Opole: Muzeum Śląska Opolskiego.

⁹⁰ Benedykt XVI. „Św. Tomasz z Akwinu (I)”, 50.

nabożeństwo. Po zakończonym nabożeństwie dzieci, nawiązując do funkcji zmysłu dotyku, mogą nakładać ręce na ramiona swoich gości i udzielać im błogosławieństwa. W tym czasie można śpiewać piosenkę *Dotknął mnie dziś Pan*.

„Biały tydzień”, stanowiący dopełnienie uroczystości, może być realizowany w wybranym kościele pod wezwaniem Bożego Ciała, w miejscu cudu eucharystycznego⁹¹ i w wybranym kościele Dominikanów.

Zakończenie

Ze względu na pandemię koronawirusa, która rozpoczęła się w pierwszych miesiącach 2020 r., uroczystość Pierwszej Komunii Świętej w większości parafii została przeniesiona na inny dogodny termin. W wielu parafiach miała ona miejsce w mniejszych grupach, aby w ten sposób zapewnić bezpieczeństwo biorących w niej udział⁹². W uroczystości z mniejszą grupą dzieci łatwiej można dotrzeć z zaplanowanymi treściami do nich samych i zaproszonych gości. Dla duszpasterzy jest to duży wysiłek wewnętrzny i zewnętrzny, który warto podjąć, mając na uwadze jak największą skuteczność pośrednictwa zbawczego.

Przedstawiony projekt uroczystości najlepiej jest przeprowadzić w małej grupie dzieci. Ukazuje on św. Tomasza jako doskonałego „kantora Chrystusa eucharystycznego”. Pomimo powyższych prób jak najlepszego „zejścia” z tą „doskonałością” do świata dziecka, tematyka nie jest łatwa w percepcji. Przy mniejszej liczbie dzieci zaangażowanych w przekaz tych treści, a co za tym idzie, przy mniejszej liczbie gości, wniosłe treści eucharystyczne, umiejętnie retorsko, muzycznie i dekoracyjnie przekazane, mają większą siłę dotarcia.

Na zakończenie niniejszego artykułu krótka prezentacja dekoracji uroczystości wydaje się najlepszym jego zwieńczeniem. Dekorację mogą stanowić dwa obrazy: obraz Caravaggio zatytułowany *Niewiara św. Tomasza* (Poczdam, *Bildergalerie [Sanssouci]*) i wspomniany obraz św. Tomasza z Akwinu autorstwa Josepha Matthiassa Lasslera (Opole – kościół pw. Matki Boskiej Bolesnej i św. Wojciecha). W bliskim sąsiedztwie ołtarza należy zaaranżować symboliczne mieszkanie św. Tomasza, umieścić także tomy *Sumy* i stertę słomy. Nad całością dekoracji winien znajdować się napis: „Błogosławieni, którzy nie widzieli, a uwierzyli”. Taka

⁹¹ W Polsce jest takich miejsc osiem: Głotowo, Kraków – kościół Bożego Ciała, Jankowice Rybnickie, Poznań – kościół Bożego Ciała, Bisztynek, Dubno, Sokółka i Legnica – kościół św. Jacka. <https://misyjne.pl/8-cudow-eucharystycznych-ktore-wydarzily-sie-w-polsce/> (24.06.2020).

⁹² Np. w parafii pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Głubczycach udzielano Pierwszej Komunii Świętej dzieciom, w grupach dziesięcioosobowych, w niedziele lipca i sierpnia 2020 r.

wizualizacja z odpowiednim komentarzem, jaki proponuje się od preludium, przez Mszę św. aż po nabożeństwo i z odpowiednią oprawą muzyczną, stanowią ważny element utrwalający przepowiadane słowo tej uroczystości.

Wydaje się, że św. Tomasz – „kantor Chrystusa eucharystycznego”, „Doktor Eucharystii” – „przeniesiony” do uroczystości pierwszokomunijnej, tak jak to zaproponowano powyżej, pomoże w zgłębieniu Eucharystii, która daje życie. Bogactwo treści przekazanych przez świadectwo życia Tomasza z Akwinu i jego spuściznę pisarską może stanowić źródło wielu innych pomysłów na zrealizowanie uroczystości pierwszokomunijnej. Wszystkie one, przeprowadzone zgodnie z kanonami pastoralnymi, mogą sprawić, że ich twórcy będą zasługiwali na miano „kantorów Chrystusa eucharystycznego”. Na koniec trzeba zauważyć, że określenie „kantor Chrystusa eucharystycznego” Jan Paweł II poprzedził przymiotnikiem „gorliwy”, co świadczy o tym, że wśród świętych jest w tym względzie postacią wybitnie wyróżniającą się.

Bibliografia

- Andrzejuk Artur. Brw. Chrystocentryczny charakter Eucharystii w teologii św. Tomasza z Akwinu (5.05.2020). http://katedra.uksw.edu.pl/publikacje/artur_andrzejuk/chrystocentryczny_charakter_eucharystii.pdf.
- Benedykt XVI. 2010. „Św. Tomasz z Akwinu (I-III)”. *L'Osservatore Romano* 8–9: 48–55.
- Biffi Inos. 2011. *Historia Eucharystii*. Tłum. Wiesława Dzieża. Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”.
- Bramorski Jacek. 2010. „Muzyka w kontekście myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu”. *Studia Gdańskie* 27: 91–110.
- Cantalamessa Raniero. 2007. *To jest Ciało Moje. Eucharystia w świetle „Adoro te devote” i „Ave verum”*. Tłum. Andrzej Spurgiasz. Kraków: Wydawnictwo Salwator.
- Chorał „Droga do nieba”*. 2009. T. 3. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- Droga do nieba*. 2016. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- Franciszek. 2014. *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Gilson Etienne. 1960. *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*. Tłum. Jan Rybałt. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Instrukcja *In aestimabile donum* w sprawie niektórych norm dotyczących kultu tajemnicy eucharystycznej. 1980. <http://www.kkbids.episkopat.pl/dokumentypovii/inaestimabile/2.htm> (14.05.2020).
- Jan Paweł II. 2003. *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2009². Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Kawecki Witold. 2012. *Ewangelia w obrazach*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

- Kądziała Wiesław. 2006. *Gaudeamus – łaciński śpiewnik mszalny*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek.
- Kobieliński Stanisław. 2005. *Fizjologi i Aviarium. Średniowieczne traktaty o symbolice zwierząt*. Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów.
- Kosmana Ignacy. 2010. „Jak mówić dzieciom o Bogu w kościele i w domu”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 19: 81–103.
- Kozieł Andrzej. 2018. Joseph Matthias Lassler w Opolu, czyli kilka uwag na temat życia i twórczości artysty oraz jego nieznanych dzieł malarskich w dawnym opolskim kościele klasztorным Dominikanów. W *Sztuka dawnego Opola*. Red. Bogusław Czechowicz, Joanna Filipczyk, Andrzej Kozieł, 105–114. Opole: Muzeum Śląska Opolskiego.
- Liturgia godzin*. 2017. T. 2. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Liturgia godzin*. 2017. T. 3. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Łysy Hubert. 2018. *Tradycyjna uroczystość Pierwszej Komunii Świętej w nowej formie. Teoria i praktyka*. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża.
- Majkrzak Henryk. 2012. „Św. Tomasz jako człowiek, filozof i teolog”. *Symposium*: 87–100.
- Mszał Rzymski*. 1986. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Nadolski Bogusław. 1992. *Liturgika. Eucharystia*. T. 4. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Renata Maria. 2002. *Liturgia a sztuka*. Warszawa: Wydawnictwo Viator
- Staniek Edward. 1997. *Z kaznodziejskiego warsztatu*. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej.
- Pyda Janusz. Życie brata Tomasza (29.04.2020). <https://www.it.dominikanie.pl/tomasz-z-akwinu/zyciorys/>.
- Salij Jacek. 2015. Legendy o św. Tomaszu (28.04.2020). <https://swieccy.dominikanie.pl/2015/01/28/legendy-o-sw-tomaszu-z-akwinu/>.
- Siedlecki Jan. 2015. *Śpiewnik kościelny*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy.
- Tomasz z Akwinu. 1962–1986. *Suma teologiczna*. Tłum. S. Belch i in. T. 1–34. Londyn: Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”.
- Tomasz z Akwinu. 1974. *Suma teologiczna*. T. 28. Tłum. Stanisław Piotrowicz. Londyn: Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”.
- Torrell Jean-Pierre. 2008. *Tomasza z Akwinu – człowiek i dzieło*. Kęty – Warszawa: Wydawnictwo Antyk.
- Wielka tajemnica wiary*. 2019. Zeszyt teologiczno-pastoralny. [Katowice]: Instytut Gość Media.
- Zgromadzeni na świętej wieczerzy*. 2020. Zeszyt teologiczno-pastoralny. [Katowice]: Instytut Gość Media.